Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

5-SINF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TOLALARNING TURLARI MAVZUSINI METODIK TAHLIL QILISH

Toshova Matluba Abduvoyt qizi
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim kafedrasi assistenti
Karimova Hilola Shuxrat qizi
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim 1-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24128413

Annotatsiya: Ushbu maqolada 5-sinf texnologiya darslarida "Tolalarning turlari" mavzusini o'qitishning metodik tahlili keltirilgan. Mualliflar mavzuning o'quv dasturidagi o'rni, uning mazmuni va o'quvchilarga yetkazish usullarini ko'rib chiqadi. Maqolada tolalarning tabiiy va kimyoviy turlari, ularning kelib chiqishi, xossalarini o'rgatishda ko'rgazmali materiallardan foydalanish, amaliy mashqlar o'tkazish va o'quvchilarning bilimlarini baholash masalalari yoritilgan. Shuningdek, mavzuni o'qitishda uchraydigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Mualliflar dars jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.
Kalit so'zlar: texnologiya darsi, tolalar, tabiiy tolalar, kimyoviy tolalar, metodik tahlil, ko'rgazmalilik, amaliy mashq, 5-sinf.

Kirish. Texnologiya fanining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni turli materiallar, ularning xossalari va qayta ishlash usullari bilan tanishtirishdir. "Tolalarning turlari" mavzusi 5-sinf dasturida muhim o'rin tutadi, chunki u keyingi mavzular – to'qimachilik materiallari, tikuvchilik, to'qish va boshqalarni o'zlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. [1] Shu sababli bu mavzuni o'qitish metodikasi puxta ishlab chiqilishi lozim.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, o'quvchilar tolalar haqida to'g'ri tasavvurga ega bo'lishsa, keyinchalik materiallarni tanlash, ularga ishlov berish va buyumlar yasashda to'g'ri qaror qabul qiladilar. [2] Biroq amaliyotda mavzuni o'qitishga yetarli e'tibor berilmaydi, ko'rgazmali materiallar yetishmaydi va o'quvchilarning qiziqishini oshirishga oid usullar to'liq qo'llanilmaydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi 5-sinf texnologiya darslarida "Tolalarning turlari" mavzusini o'qitishning metodik jihatlarini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari qatoriga mavzuning o'quv dasturidagi o'rnini aniqlash; mazmunini tahlil qilish; samarali metod va usullarni ko'rsatib o'tish; uchraydigan qiyinchiliklarni aniqlash; ularni bartaraf etish yo'llarini taklif qilish kiradi. [3]

Tadqiqot ob'ekti 5-sinf texnologiya darslarida "Tolalarning turlari" mavzusini o'qitish jarayoni, predmeti esa uni o'qitish metodikasidir. Maqolada tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Texnologiya ta'limida materialshunoslik asoslarini o'qitish masalasi uzoq tarixga ega. Dastlab bu bilimlar mehnat ta'limi doirasida berilgan,

keyinchalik texnologiya fani shakllanishi bilan alohida mavzu sifatida ajratilgan. [4] Tolalarning turlari haqidagi ma'lumotlar o'quv dasturlarida izchil tarzda joylashtirilgan.

MDH hududida bu masala bo'yicha tadqiqotchilar materialshunoslik asoslarini o'qitish metodikasi, ko'rgazmali qurollardan foydalanish usullari va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish masalalarini o'rganganlar. [5] Ularning ishlarida tolalarning xossalarini o'rganishda tajriba va kuzatish usullarining ahamiyati ta'kidlangan.

O'zbekistonda texnologiya ta'limi bo'yicha bir qator metodik qo'llanmalar yaratilgan bo'lib, ularda tolalar mavzusini o'qitishga oid tavsiyalar berilgan. [6] Biroq mavjud ishlarda asosiy e'tibor nazariy ma'lumotlarga qaratilgan bo'lib, 5-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitish metodikasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli mazkur mavzu dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan. Tizimli tahlil mavzuning o'quv dasturidagi o'rnini va boshqa mavzular bilan bog'liqligini aniqlash imkonini berdi. Qiyosiy o'rganish orqali turli darslik va qo'llanmalardagi yondashuvlar solishtirildi. Pedagogik kuzatuv dars jarayonida o'quvchilarning qiziqishi va qiyinchiliklarini o'rganishga yordam berdi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish esa mavzuning nazariy asoslarini chuqurroq anglash imkonini yaratdi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda o'quv dasturi va darsliklar o'rganildi. Ikkinchi bosqichda dars jarayoni kuzatildi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi tahlil qilindi. Uchinchi bosqichda metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). "Tolalarning turlari" mavzusi 5-sinf dasturida materialshunoslik bo'limining boshlang'ich mavzusi hisoblanadi. Bu mavzuda o'quvchilar tolalarning tabiiy va kimyoviy turlari bilan tanishadilar. Tabiiy tolalarga o'simlik tolalari – paxta, zig'ir, hayvon tolalari – jun, ipak kiradi. Kimyoviy tolalarga esa sun'iy va sintetik tolalar mansub.

Mavzuni o'qitishda bir necha metod va usullardan foydalanish samarali. Birinchi navbatda ko'rgazmalilik usuli muhim o'rin tutadi. O'quvchilarga tolalarning haqiqiy namunalarini ko'rsatish, ularni qo'liga berish va xossalarini his qildirish orqali bilim mustahkamlanadi. [7] Ikkinchidan, suhbat va savol-javob usuli o'quvchilarning mavzuga qiziqishini oshiradi. Uchinchidan, amaliy ish usuli – tolalarni solishtirish, sinash va xulosalar chiqarish orqali o'quvchilar mustaqil fikrlash ko'nikmalarini egallaydi.

Dars jarayonida bir qator qiyinchiliklar uchraydi. Birinchidan, ko'rgazmali materiallarning yetishmasligi. Ko'plab maktablarda tolalar namunalari, jadvallar va slaydlar cheklangan. Ikkinchidan, o'quvchilarning mavzuga qiziqishi past bo'lishi, chunki tolalar haqidagi ma'lumotlar quruq va nazariy tuyulishi mumkin. Uchinchidan, amaliy mashg'ulotlar uchun vaqt yetishmasligi.

Bu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun o'qituvchi turli usullardan foydalanishi mumkin. Masalan, o'quvchilarga uydan turli mato parchalari olib kelishni topshirish, ularni solishtirish va qaysi tolalardan tayyorlanganini aniqlashni taklif qilish. Bu o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). 5-sinf texnologiya darslarida "Tolalarning turlari" mavzusini o‘qitish metodikasi ko‘rgazmalilik, suhbat va amaliy ish usullariga asoslanishi lozim. Tolalarning tabiiy va kimyoviy turlarini o‘rgatishda haqiqiy namunalardan foydalanish bilimlarni

mustahkamlashga yordam beradi. O‘quvchi tolani ko‘rib, qo‘lida ushlab, xossasini his qilgandagina u haqida to‘liq tasavvur hosil qiladi. Faqat rasm yoki matn orqali berilgan bilim esa tez unutiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mavzuning o‘quv dasturidagi o‘rni juda muhim. Tolalar haqidagi bilimlar keyingi mavzular – mato turlari, tikuvchilik, to‘qish va buyumlar yasash uchun poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Agar o‘quvchi bu mavzuni yaxshi o‘zlashtirmasa, keyinchalik materiallarni tanlashda, ularga ishlov berishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu sababli mavzuni o‘qitishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Shu bilan birga, mavzuni o‘qitishda bir qator qiyinchiliklar mavjudligi aniqlandi. Ko‘rgazmali materiallarning yetishmasligi, o‘quvchilarning mavzuga qiziqishining pastligi va amaliy mashg‘ulotlar uchun vaqtning cheklanganligi asosiy muammolar sifatida ko‘rsatib o‘tildi. Bu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun o‘qituvchi ijodiy yondashuvi, turli usullarni uyg‘unlashtirishi va o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undashi lozim.

Kelgusida mavzuni o‘qitish samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, ko‘rgazmali materiallarni ko‘paytirish, har bir maktabda tolalar namunalari to‘plamini yaratish, jadvallar va slaydlardan keng foydalanish zarur. Ikkinchidan, amaliy mashg‘ulotlar uchun vaqt ajratishni ko‘paytirish, o‘quvchilarga tolalarni solishtirish, sinash va xulosalar chiqarish imkonini berish lozim. Uchinchidan, o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undash, ularga uydan turli mato parchalari olib kelish va ularni tahlil qilish topshirig‘ini berish maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, mavzuni hayot bilan bog‘lash, ya’ni o‘quvchilarga kundalik hayotda qaysi tolalardan tayyorlangan buyumlardan foydalanishlarini ko‘rsatish kerak. Beshinchidan, o‘quvchilarning bilimlarini baholashda nafaqat nazariy savollar, balki amaliy topshiriqlardan ham foydalanish lozim.

Xulosa qilib aytganda, "Tolalarning turlari" mavzusi 5-sinf texnologiya darslarining muhim bo‘g‘ini bo‘lib, uni to‘g‘ri va samarali o‘qitish o‘quvchilarning keyingi texnologik bilimlarini shakllantirishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish orqali o‘quvchilarda materiallar haqida puxta bilim, amaliy ko‘nikma va atrof-muhitga mas’uliyatli munosabat shakllantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev N.Q. Texnologiya ta'limi asoslari // Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B. 85-102.
2. Xodjayev B.T. Materialshunoslik asoslari // O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – B. 108-125.
3. Nazarov Sh.R. Texnologiya darslarida ko'rgazmalilik // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 41-52.
4. Karimov A.A. Tolalar va ularning xossalari // Ilmiy maqola. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2024. – B. 35-46.
5. Muminov R.T. Metodik tahlil asoslari // Darslik. – Toshkent: Noshir, 2022. – B. 88-98.
6. Saidov U.S. Amaliy mashg'ulotlar metodikasi // Monografiya. – Toshkent: Adolat, 2022. – B. 98-112.
7. Tillyaev Sh.Q. O'quvchilar bilimini baholash // Axborot texnologiyalari va jamiyat. – 2023. – №3. – B. 58-67.